

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Мартин Канушев

Департамент „Философия и социология“

Нов български университет

за дисертационния труд на Теодора Славчева Христова
за присъждане на образователно-научната степен „Доктор“ в професионално
направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата на тема:
„Идентичност и поведение на личността в онлайн социалните мрежи“.

Дисертационният труд на Теодора Христова е посветен на един изключително актуален и цялостно неизследван от съвременната българска социология социален проблем. Актуален социален проблем, защото всички сме непосредствени очевидци на значимите трансформации в социалните взаимодействия в резултат от възхода и доминацията на дигиталните технологии. Неизследван социологически проблем, защото предметно-тематичната релевантност на специфичните механизми на възпроизводство на социалните медии и online социалните мрежи все още не е намерила своето централно място сред значимите научни постижения. Следователно, в актуалната българска констелация от исторически условия за възможност постепенно е възникнал нов познавателен хоризонт – на дневен ред е парадигмалното утвърждаване на дигитална социология. От тази гледна точка дисертационния труд е иновативен.

Неговата структурна композиция логически отговаря на научните критерии за едно професионално замислено и проведено социологическо изследване: актуалност на социалния проблем, основания за избор на темата, очертаване на релевантното поле, дистанциарно отнасяне към съществуващите изследвания, социологическа теза, цел, обект и предмет на изследването, работни хипотези и тяхната теренна верификация, методологически подход, теоретична рамка, основни понятия, емпирични индикатори, качествени и количествени техники за набиране, анализ и интерпретация на първични данни: дълбочинни интервюта, онлайн анкета, контент-анализ и РАРІ изследване. Оттук и формалната организация на дисертационния труд, който се състои от увод, въведение, три глави, заключение и библиография, с общ обем от 346 страници.

Сега ще фокусирам своето становище върху социологическата релевантност на основното понятие на дисертационния труд – „дигитална идентичност“ – както и върху

неговия последен параграф: „Самотният човек във виртуалната мрежа сред стотиците Facebook приятели“, които според мен са представителни за цялостното разбиране и постъпателното осмисляне на проведеното докторантско изследване.

Що е дигитална идентичност и как тя бива конституирана от мрежовия начин на социално функциониране на комуникационните технологии? Най-напред, дигиталната идентичност е различна и несъвпадаща с конвенционалното разбиране за идентичност, тъй като тя представлява „особена представа за себе си“, формирана в online реалността на социалните медии и социалните мрежи? След това, дигиталната идентичност като характерна за виртуалното пространство предполага „активно конструиране на начина на представяне“, по който даден участник би искал да бъде публично видим и уникално идентифициран от другите. На трето място, дигиталната идентичност е „сложен и многопластов образ“, изграден в динамичния процес на комуникативна рационалност чрез идеалното „Аз“ на всеки участник, който се стреми да създаде впечатление у останалите, че „притежава определени качества, нагласи, ценности, начин на живот, прикривайки всичко, което не иска да се вижда като черти на характера, интереси или ценности, които биха били разпознати като слабост или не се приемат от групата, чието одобрение се иска“: целта е да се самопреживяваш като пълноценен член на определена общност. Четвърто, дигиталната идентичност установява едно етично взаимодействие, тъй като използва специфични инструменти за виртуално общуване; „тя е динамична карта, базирана на интернет информацията за дадено лице/марка (цифров отпечатък), както и възприятията, които тя генерира от трети страни (дигитална репутация)“. И накрая, „дигиталната идентичност е това, което потребителите правят в мрежите: думите и изображенията, които използват, текстовете и клиповете, които споделят, мненията, които изразяват, и шегите, които правят“. „Социалното етикетиране“ е израз на начина, по който един участник се възприема и оценява в мрежата: неговите умения и препоръки са проява на репутация, а ключовите думи и хаштаговете представляват особен портрет на дигиталната му идентичност, конструирана от другите потребители в коментари, разговори, мнения, харесвания и споделяния.

Що е дигитално отчуждение или как е възможно да бъдеш самотен след като имаш стотици Facebook приятели? Най-напред, нарастващото влияние на социалните мрежи и социалните медии в глобалната епоха на нашето време е в директна негативна корелация с кризата на идентичността, поставяща и поддържаща всекидневно въпроса „Кой съм аз?“, въпрос, чийто отговор вече не е очевиден, а дълбоко проблематизиран и периодично отсъстващ: роден е нов исторически вид „самотен човек“. След това, online

начинът/стилът на живот, издигнат в ранг на абсолютна и свръхценна, но едноизмерна жизнена стратегия, формира особен тип личности, които са „притискани от тежестта на оценката на околните – живот който трябва да е блестящ онлайн, а офлайн са самотни и тъжни, но това трябва да остане скрито, защото ще се подложи на критична оценка на онлайн гражданите“. На трето място, „самотата е чувство на липса на връзка с някого“, което има три основни измерения: интимните привързаности, личните отношения и социалните идентичности; в своята специфична констелация те отразяват степента на социалната интегрираност, и обратното, на социалната изолация на даден индивид. И което е по-важното: възникването на проблем, в което и да е от трите измерения, довежда до дисбалансирането на останалите две, а в крайна сметка – до поставянето под въпрос на самата човешка личност. Раждането на самотата извиква на дневен ред екзистенциални питання: „Вече не знам кой/я съм“, „Какво да правя с живота си“, „Кое е правилно?“, „Къде сгреших?“, акумулирано достигайки до съдбоносния въпрос „Кой съм аз?“ Четвърто, възникването на понятието и утвърждаването на термина дигитално отчуждение е ключов симптом за аналитично разкриване на невидимите с просто око властови механизми на нарастваща експлоатация на даден online жизнен свят. Този процес на експлоатация извлича нарастваща принадлежна стойност от комуникативната дейност на всеки човек чрез скрита манипулативна принуда, превръщайки неговите лични данни в икономически и политически капитал. И накрая, да бъдеш дигитален „Аз“ в действителност означава да бъдеш самотен сред стотици други самотници, само номинално и безкритично назовани „приятели“; една тревожна рискова личност с разклатено психично здраве и раздвоено социално битие, защото е с проблематизирана самооценка, самочувствие и самоуважение; с дигитална идентичност, технологично конструирана въз основа на собственото ѝ комуникативно поведение в социалните мрежи/медии, при която онлайн животът прогресиращо подчинява офлайн реалността.

Ще поставя един-единствен въпрос в чест на научната критика и заради смисъла на научната дискусия. Изхождайки от основното заключение, че дигиталният свят и „реалният“ свят са в постоянно динамично отношение на взаимна трансформация или както е посочено в дисертационни труд, че „офлайн и онлайн средите се преплитат все повече“, то ключовият проблем е: съществуват ли форми на съпротива, и ако да, какви са те, които „реалният“ свят или офлайн средата противопоставя срещу доминацията на дигиталните идентичности? Според мен аргументираният отговор на този въпрос е от изключително значение за социологическото разбиране на начина на възпроизводство на комуникативната рационалност в съвременното глобално общество.

Накрая ще посоча, че Теодора Христова прецизно се позовава на научните, литературните и електронните източници, която в голямата си част са релевантни на аналитичните въпроси от изследваната проблематика. Текстът на дисертационния труд, подборът, обработката и интерпретацията на емпиричния материал, получен чрез дълбочинни интервюта, онлайн анкета, контент-анализ и РАРІ изследване са нейно лично дело. Авторефератът и приносите, макар и представени в един описателен, а не в синтезиран вид, коректно отразяват научните постижения на дисертационния труд. Публикациите по темата са осем (без двете посочени научни съобщения), всички те на български език, като пет от тях са в електронни издания.

С вътрешно убеждение ще гласувам „ЗА” присъждането на Теодора Славчева Христова на образователно-научната степен „Доктор” в професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата” за създадения от нея, и вярвам, успешно защитен дисертационен труд: „Идентичност и поведение на личността в онлайн социалните мрежи“.

25 октомври 2021 г.

София

Проф. д-р Мартин Канушев